

Türk Psikolojisinde Yeni Gelişimler**

Dr. William A. LECOMPTE

ÖZET :

Bu yazıda Türk psikolojisinin şu andaki durumu öğretim, mesleki uygulamalar ve araştırma açısından incelenmektedir. Geçmişteki gözlemcilerin beklentileri «teknik» ya da «uygulama» alanlarına verilen ağırlığın Türk psikolojisinin gelişimine yön vereceği ve yerleşmiş eski üniversitelerin öğretim kadrolarını ve araştırma olanaklarını arttırarak önderlik edecekleri yönündeydi. Ancak gelişmeler bu beklentilerin aksi yönünde oldu. Yeni kurulan üniversitelerdeki genç öğretim kadroları (bu kişilerin çoğu mezuniyet üstü eğitimlerini yurt dışında tamamlamıştı) psikolojide mezuniyet sonrası dereceleri veren eğitim programlarını başlattılar. Şu anda Türk Psikolojisi bağımsız bilimsel bir alan olma yolundadır ancak yakın gelecekte bu sonuca ulaşması beklenmemektedir.

Bu makalenin amacı «American Psychologist» dergisinin uluslararası sayısına Türk Psikolojisi'ndeki gelişmelerin bir özetini katmaktır. Zaman zaman bu konuda çıkan İngilizce ve Türkçe yazılar oldukça eski tarihlere dayanmaktadır. Türk Psikolojisindeki yeni gelişimleri geçmişteki bu gözlemlerin ışığında incelemenin ilginç olacağı düşünülmüştür.

Halen politik çatışmalar, yüksek enflasyon hızı, Türk parasının değer kaybetmesi ve diğer ulusal krizlerin varlığına rağmen, Türkiye'de psikoloji alanında belirgin bir gelişme görülmektedir. Türk Psikolojisi'nin şu andaki durumu ve geleceği, mezuniyet alanlarındaki yönelimler eğitim ve araştırma alanlarındaki yönelimler açısından özetlenecektir. Bu nedenle belirli kişilerin çalışmaları bir gözden geçirme makalesindeki gibi sistematik olarak verilmeyecektir. Sadece belirli yönelimlerin örnekleri olan bazı çalışmalardan sözedilecektir. Türkiye'de

son yıllarda psikoloji alanında basılan makale ve kitapların birikimi bizi seçici olmaya itmektedir; bu gereksinimi duymamız ise iyimserliğimizin temellerinden birini oluşturmaktadır.

Öğretimde Gelişimler

Mc Kinney (1960) Türk Psikolojisi'ni gözden geçirirken, alanın «canlılığı» konusundaki hayal kırıklığını ve Türk psikolojisinin oldukça erken ve anlamlı başlangıcına rağmen bilim ve teknoloji olarak temeline oturmada» başarısızlığını ifade etmişti (s. 719). Mc Kinney bu durumun nedenlerini Türkiye'de batılı ya da modern kavramların yeni yeni yerleşmesine ve batılılaşmanın ilk aşamalarında mühendislik ve diğer uygulamalı bilim alanlarının bilimin kuramsal alanlarından daha kolay kabul edilmesine bağlamıştı. Mc Kinney uygulamalı psikoloji alanında Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) ve Millî Eğitim Bakanlığı gibi kurumların ilgilendiğini, «klasik» Türk üniversitelerindeki akademik branşların ise aynı düzeyde ilgi göstermediklerini belirtmişti.

Ancak geçen 20 yıl süresinde uygulamalı psikolojinin alan olarak yerleşmesi henüz tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. ODTÜ ayrı bir psikoloji bölümü veya psikologların mezuniyet sonrası programlarını geliştirmede başarılı olmamıştır. Şu anda ODTÜ'de psikoloji lisans derecesi, antropoloji ve sosyoloji kurslarının da verildiği sosyal bilimler bölümünde verilmektedir. Çeşitli düzeydeki öğrencilere başarı testlerinin uygulaması ise Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Bu uygulamada çok az sayıda psikolog görev almaktadır. Örneğin 1978'de 370.000 lise mezununa verilen Üniversite Giriş Sınavlarının hazırlanması, uygulanması ve puanlanması bir hekimin başkanlığındaki bir grup eğitimci tarafından yürütülmektedir. İstanbul ve Ankara'daki eski üniver-

(**) Bu makalenin çevirisi Dr. Perin Uçman tarafından American Psychologist dergisinin 3 No.lu Ağustos, 1980 sayısından alınarak yapılmıştır (s. 745-749).

sitelerde Mc Kinney'in raporunda belirtilen uygulamalı psikoloji laboratuvarları halen hiçbir faaliyet göstermemektedir.

Diğer yünden Türkiye'de akademik psikolojinin gelişimi tümüyle farklı ve beklenmedik bir yönde olmuştur. Psikolojide mezuniyet sonrası eğitim Türkiye'de yeni kurulmuş üniversitelerde (Reed, 1975) ve eski fakültelere eklenen yeni bölümlerde gelişmiştir. İstanbulda eski Robert Kolej kampusunda 1973'de kurulan Boğaziçi Üniversitesi, klinik ve sosyal psikoloji alanlarında uzmanlık eğitimi vermeye başlamıştır. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde yeni kurulan Eğitim Psikolojisi Bölümü de psikolojide uzmanlık eğitimi vermektedir. İzmir'deki Ege Üniversitesi'nde yeni kurulan Sosyal Bilimler Fakültesi'ne bağlı Psikoloji Bölümü mezuniyet sonrası eğitim vermektedir. En çarpıcı örneklerden biri de Ankara'daki Hacettepe Üniversitesidir. Bu üniversitede hem psikoloji hem de Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümlerinde uzmanlık ve doktora eğitimi verilmektedir.

Sözü edilen programlarda genellikle Amerika ya da İngiltere'de uzmanlık veya doktora alanmış Türk psikologları görev almaktadır. Bu görevlilerin yurt dışındaki eğitimleri genellikle Milli Eğitim Bakanlığı'nın mecburi hizmetle yükümlü bursları ve A.B.D. Fulbright Komisyonu'nun doktora burslarıyla karşılanmıştır. Türk psikologlarının birçoğu Fulbright'tan maddi destek almışlardır. Fulbright fonları Türkiye'ye bir yıl öğretim ve araştırma hizmetleri için gelen Amerikan psikologlarını desteklemede de önemli rol oynamıştır.

Geçtiğimiz on yıl içinde Türkiye'de yüksek öğrenim beklemedik bir gelişim göstermiştir. Bunun nedeni seçilmiş bir ufak grup yerine kitle öğrenimine geçmek için gösterilen çabaya bağlıdır. Akademik psikoloji yüksek öğrenimdeki bu yaygınlaşmadan, eski kuruluşlardan gelen az miktardaki dirence rağmen, genellikle sosyal bilimler fakültelerinde yeni psikoloji bölümlerinin kurulması biçiminde yararlanmıştır. Genellikle yurt dışında uzmanlıklarını yapmış genç psikologlar, yeni bölümler kurarak daha özerk biçimde çalışmaya yönelmişlerdir. Türkiye'deki en büyük psikoloji bölümüne sahip Hacettepe Üniversitesi'nde öğretim kadrosunun 11 elemanı, 2 kişi dışında doktoralarını İngiltere ya da Amerika'da yapmışlardır. Bu yeni bölümlerin gelecekteki nesillere hizmet verebilecek yeni elemanları yetiştirme ve eğitmede ne denli yeterli olacakları ise henüz bilinmemektedir.

Merkezi bir kayıt sisteminin olmaması ve yeni bölümlerin hızla çoğalması sonucunda

mezuniyet sonrası programlarındaki öğrencilerin kesin sayısını belirlemek oldukça güçtür. Kaba bir tahminle 1979 sonbaharındaki sayı 120 olup bu sayının % 10 undan azı, eski bölümlere aittir. Bu grubun yaklaşık % 50 si Hacettepe ve Boğaziçi üniversitelerindeki öğrencilerden oluşmaktadır. Ancak bu sayılara halen yurt dışında mezuniyet sonrası eğitimi görenler dahil değildir. Sadece Hacettepe Üniversitesinden en az 15 öğrencinin bu eğitimi aldıklarını gözönüne alırsak, önemli sayıda öğrencinin yurt dışında olduğunu söyleyebiliriz.

Genç psikologların yurt dışındaki öğrenimlerinde sık görülen bir sorun, bu kişilerin yabancı okulların mezuniyet sonrası programlarına kabul edilmeleri sorunudur. Amerika'daki mezuniyet sonrası okullarına çok yetenekli öğrenciler başvurduğu halde, çeşitli kısıtlamalar nedeniyle her yıl alınan öğrenci sayısı oldukça düşüktür. (Kiesler, 1977). Maddi desteğe gereksinimleri olmadığını ve derecelerini aldıktan sonra Türkiye'de garantili bir işleri olduğunu bildirmelerine rağmen, Türk öğrencilerinin çoğu bir akademik yılın tümünü yabancı bir mezuniyet sonrası programına kabul edilmek için harcamaktadırlar.

Mesleki Uygulamalardaki Gelişimler

Mc Kinney (1960) makalesinde ismi sadece kağıtta kalan (s. 719) ve İstanbul Üniversitesi'ndeki bir grup akademisyenin kurduğu Türk Psikoloji Derneği'nden söz etmektedir. Bu dernek günümüzde de Mc Kinney'in sözünü ettiği biçimde varolmaktadır. Son birkaç yıl içinde uygulama alanındaki psikologlar Türkiye'de her yıl düzenlenen Nöropsikiyatri Kongrelerinde aktif bir rol oynamışlardır (10.11.13. Ulusal Nöropsikiyatri Kongresi Çalışmaları, 1974 1977 a, 1977 b).

1976 sonbaharında Ankara'da bir grup psikolog Türk hükümetine mesleki bir dernek kurma izni için başvurular. 1977'de bu talep kabul edildi ve Psikologlar Derneği'nin ilk resmi toplantısı 1977 Nisan'ında yapıldı. 1979 Haziran'ında bu derneğin üye sayısı 100 kişiye çıkmıştı. Üyelerin çoğunluğunu Ankara bölgesindeki psikologlar oluşturmaktaydı. Ancak İzmir, İstanbul ve diğer bölgelerden de üye olanların sayısı giderek artmaktadır. Üye kayıtları incelendiğinde, üyelerin çoğunluğunu hastane, klinik veya okullarda çalışan ve psikolojide lisans almış bayanların oluşturduğu görülmektedir. Üye sayısının % 10 undan az bir grubu oluşturmalarına rağmen akademik psikologlar ve diğer uzman psikologlar derneğin faaliyetlerinde diğer gruplardan daha aktif rol oynamaktadırlar.

Derneğin ana faaliyetleri devlet kurumla-

rında psikologlar için açılan kadroları çoğaltmaya yönelmiştir. İkinci bir faaliyet ise üç ayda bir çıkarılan, araştırma yazıları ve önemli haberleri ileten bir dergidir. Psikologlar Derneği dergisinin tirajı Aralık 1978'de 1000 kopyayı aşmıştır.

Psikologların iş olanaklarını artırma amacıyla hükümet üyeleriyle yürütülen ilişkiler bazı başarılı sonuçlar vermiştir. İlk kez tutukevlerinde psikologlar için kadroların açılması bu örneklerden biridir. Son zamanlarda hastanelerdeki psikolog kadroları kendilerine iş alanı yaratmak isteyen diğer meslek gruplarının tehdidiyle karşı karşıyadır. Psikologlar Derneği'nin etkileri bu erozyonun yönünü değiştirebilir veya hızını azaltabilir.

Türkiye'de genellikle büyük şehirlerde kurulan rehberlik ve araştırma merkezleri ve okullardaki rehberlik hizmetlerinde psikoloji eğitimi almış kişiler görevlendirilmektedir. 1965'de bu merkezlerden 15'i kurulmuş ve bu sayısı 25'e yükseltmek için planlar yapılmıştır.

Bu merkezlerdeki psikolojik hizmetleri inceleyen bir anket çalışmasında, psikoloji mezunu personel sayısının 300 civarında olduğu ve bu hizmetlerin yarısından fazlasının öğrencilere verildiği gözlenmiştir (Öner, 1977).

Yukarıda sözedilen görevler için doktora derecesi gerekli değildir. Ancak bazı kurumlar bir ihtisas derecesini öngörmektedirler. Türkiye'deki doktoralı psikologların çoğu bir üniversitede tam zamanlı olarak çalışmakta veya bir üniversiteye bağlı bulunmaktadırlar. Psikiyatri kliniklerinde veya psikiyatri hastanelerinde klinik psikologlar için bazı kadrolar vardır. Bunlardan psikiyatri klinikleri genellikle üniversite hastanelerine bağlıdır. Psikiyatri hastaneleri ise İstanbul'daki Bakırköy hastanesi gibi devletin desteklediği kurumlardır. Türkiye'de geniş aile ilişkileri çok güçlüdür. Bu nedenle duygusal sorunları olan bireylerin çoğu ailelerinin bakımı altındadır. Özel işyeri açan ve endüstride çalışan psikologların sayısı ise çok azdır.

Bütün bunlara rağmen uygulama alanı da öğrenim alanında olduğu gibi belirgin bir büyüme göstermiştir. On yıl önce Zeidner (Not 1) Türkiye'deki psikologların sayısının 100 ün altında olduğunu belirtmişti. Zeidner'in bu kanısını oluşturan kriterler açıkça belirlenmemiştir. Ancak şu anda Türkiye'de uygulama alanında çalışan psikologların sayısının Zeidner'in verdiği sayısının en az dört katı olduğu sanılmaktadır.

Araştırma Yönelimleri

Geçen 15 yıl içinde Türkiye'deki psikoloji araştırmaları düzenli bir gelişim göstermiş-

tir. On yıl önce Türkiye'de yapılan psikoloji araştırmalarını birkaç sayfada toplamak olası idi (Zeidner, not 1). Bugün ise klinik, sosyal ve deneysel psikoloji gibi alt alanlara ayrıldığı zaman dahi, psikoloji araştırmalarını kısa bir raporda toplamak olanak dışıdır.

Araştırmaların yayını eski ve yeni yayın organlarında yer almaktadır. Tecrübi Psikoloji Çalışmaları Dergisi (İstanbul Studies in Experimental Psychology, 1978) Türkiye'deki deneysel ve laboratuvar çalışmalarının ana kaynaklarını temsil etmektedir. Her yıl yapılan Nöro psikiyatri Kongrelerine katkılar o denli çoğalmıştır ki, psikoloji araştırmaları için ayrı oturumlar düzenlemek gerekli olmuştur (Proceedings of the 10 th, 11 th and 13 th Congress of the Psychiatric and Neurological Associations, 1974, 1977 a, 1977 b).

Yeni yayın organlarının başında Psikologlar Derneği Dergisi gelmektedir (Psychological Association Bulletin, 1978). Bu dergi akademik ya da devlet kurumlarına bağlı olmayan bağımsız bir yayın organının ilk örneğidir. Hacettepe Sosyal Bilimler Dergisi (1978) ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi Gelişim Araştırmaları (1978) dergisinde yayınlanan makalelerin sayısı da son yıllarda artış göstermektedir. Yayınlanan psikoloji kitaplarının ve monograflarının sayısı da artmıştır. Bu yayınlar temel referans kitaplarının çevirileri (ör. Reynolds, 1977) orijinal ders kitapları (Arıcı, 1972) ve araştırma monografları (Başaran, 1974) gibi çeşitlilik göstermektedir.

Yayınlardaki artış oranının ampirik göstergesi Türk sosyal bilimlerdeki yayınların geniş kapsamlı bir bibliyografyasında bulunabilir. Kağıtbaşı (1976) bu bibliyografyanın eklendiği mükemmel bir sosyal psikoloji kitabı yayınlamıştır. Kağıtbaşı'nın bibliyografyasında bulunan 311 eserden sadece 5'inin yayın yılı belirtilmemiştir. 306 yayın, sözedilen kitabın basımından 10 yıl ya da daha önce yayınlanmalarına göre kategorilere ayrılmıştır. Bu inceleme sonucu 192 yayın veya listenin % 63'ü, kitabın basımından önceki on yıl içinde yayınlamıştır. Yayınlardaki artış oranı her yıl referanslara geçen yayınların sayısı ile takvim yılının son iki tanesi arasında hesaplanan korelasyonla gösterilebilir. 15 yılı aşkın bir süreyi kapsayan analiz sonucu (bibliyografyanın % 85'i veya 260 yayın) elde edilen $r = .63$ olup, yılların ilerlemesiyle yayın sayısı arasında pozitif ve oldukça yüksek bir ilişkiyi göstermektedir. Bir diğer deyişle Türk sosyal bilimlerinde yayınların artışındaki varyansın % 40'ı 1961-1975 yılları arasındaki pozitif doğrusal bir eğilime bağlanabilir.

Ne yazık ki yukarıda sözedilen yayınlardaki bu yüzgüldürücü durum araştırma fonları için gözlenmemektedir. Genellikle bilimsel araştırmalara ayrılan fonlar çok az olup, psikoloji araştırmaları için çok nadir fon ayrılmaktadır. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (A.B.D.'deki Ulusal Bilim Kuruluşu'nun Türkiye'deki benzeri) psikolojiyi «pozitif bilim»lerden saymadığı için bu alanın araştırmalarına fon ayırmamaktadır (Karagöz, Not 2). Diğer yünden sosyal bilim araştırmalarına ayrılan bazı fonlar sosyal bilim sayılmadığı gerekçeyle psikolojiyi dışta tutmaktadırlar. Benzer nedenlerle psikoloji mevcut fonlardan yararlanmakta çok güçlük çekmekte ve Türk standartlarına göre çok az maddi destek görmektedir. Bu karamsar görünümüne bir miktar ferahlık getirmede yabancı kuruluşlar (ör. Sosyal Bilimler Araştırma Kurulu ve NATO'nun Bilimsel Araştırma Bölümü) zaman zaman yardımcı olmuşlardır. Ancak bu tür kuruluşlar nüfus ve ekonomik kalkınma alanlarındaki araştırmalara en fazla maddi yardımı yapmaktadırlar.

Sonuçlar

İlk baştaki konumuza dönersek Türkiye'de akademik ve uygulamalı psikoloji kendine özgü eğitim görüşleri, mesleki ilgileri, sorunları ve araştırma konularıyla apayrı bir alan olma yolundadır. Yeni psikoloji bölümleri giderek genişlemektedir ancak bu bölümlerin dayandıkları kaynaklar çok kısıtlıdır. Uygulamalı alanda çalışanlar için yeni kadrolar açılmaktadır ancak bu pozisyonda çalışanların çoğu kendilerini aşağı düzeydeki katı bürokratik düzenlemeler içinde bulmaktadırlar. Psikoloji araştırmalarının sayısı artmaktadır ancak incelenen konular genellikle akademik alandadır.

Bütün bunlara rağmen, Türkiye'de psikoloji alanında sağlıklı gelişmeler ve iyiye doğru değişimler gözlenmektedir.

KAYNAK NOTLARI

1. Zeidner, J. Psychology in Turkey : 1968. (ONR Tech. Rep. ONRL - 79-68). New York : Office of Naval Research, November, 1968.

2. Karagöz, Galip, Secretary General of the Committee on Training of Scientists for the Scientific and Technical Research Council of Turkey, Remark in an address to the faculty of Hacettepe University in Ankara, Turkey, May, 1973.

KAYNAKLAR

Arıcı, H. Statistical methods and techniques, Ankara, Turkey : Hacettepe University Press, 1972.

Başaran, F. Psycho-social development, Ankara, Turkey : Ankara University Faculty of Language, History and Geography, 1974. Hacettepe Journal of the Social Sciences, Ankara, Turkey : Hacettepe University Press, 1978.

İstanbul studies in experimental psychology. İstanbul, Turkey : İstanbul University Faculty of Literature, 1978.

Kağıtçıbaşı, C. Persons and people. Ankara, Turkey : Sevinç Press, 1976.

Kiesler, C.A. The training of psychologists and psychiatrists. American Psychologist, 1977, 32, 107 - 108.

Mc Kinney, F. Psychology in Turkey : Speculation concerning psychology's growth and area culture. American Psychologist, 1960, 15, 717 - 723.

Middle East Technical University Studies in development. Ankara, Turkey : Middle East Technical University, 1978.

Öner, N. Psychology in the schools in Turkey. In C.D. Catterall (Ed.) Psychology in the schools in international perspective, (Vol. 2). Columbus, Ohio : Editor, 1977.

Pallak, M.S., Cole, M. (Eds.) American Psychologist, 1977, 32, 901 - 996 (Special International Issue) (Proceedings of the 10 th National Congress of the Psychiatric and Neurological Associations) Ankara, Turkey : Ajans - Türk Press, 1974.

(Proceedings of the 11 th National Congress of the Psychiatric and Neurological Associations) İzmir, Turkey : Ege University Press, 1977 (a).

(Proceedings of the 13 th National Congress of the Psychiatric and Neurological Associations) Ankara, Turkey : Ajans - Türk Press, 1977 (b).

(Psychological Association Bulletin) Ankara, Turkey : Özyurt Press, 1978.

Reed, H.A. Hacettepe and Middle East Technical University : New Universities in Turkey. Minerva, 1975, 2, 200 - 235.

Reynolds, G.S. A primer to Operant Conditioning. (İ. Dinç, Trans.) Ankara, Turkey : Hacettepe University Press, 1977. (Originally published 1968).